

Ю. Д. Муравйова, аспірант кафедри бізнес-адміністрування і менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Запорізького національного університету
<https://orcid.org/0009-0007-1279-1849>

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ МЕТАЛУРГІЙНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

У статті досліджено теоретичні засади державного регулювання стратегічних галузей промисловості на прикладі металургійної галузі України. Обґрунтовано, що в умовах воєнного стану, структурної трансформації економіки та європейської інтеграції забезпечення сталого функціонування стратегічних виробництв набуває визначального значення для економічної безпеки держави, відновлення промислового потенціалу та формування довгострокових конкурентних переваг національної економіки. Встановлено, що сучасна наукова література не містить єдиного підходу до визначення критеріїв стратегічності галузей економіки, що ускладнює формування пріоритетів державної промислової політики та обґрунтування доцільності застосування спеціальних механізмів державного регулювання.

Запропоновано авторський підхід до визначення стратегічних галузей економіки, який базується на комплексному врахуванні економічного, фінансового, соціального, інфраструктурного, експортного, ресурсного, безпекового, екологічного та інтеграційного критеріїв. На відміну від існуючих підходів, інтеграційний критерій характеризує здатність галузі формувати навколо себе виробничу екосистему, об'єднуючи підприємства суміжних видів економічної діяльності, наукові установи, логістичну інфраструктуру, фінансові інституції та органи публічної влади. Обґрунтовано доцільність розгляду металургійної галузі як центру економічної агрегації, функціонування якого забезпечує мультиплікативний ефект для розвитку національної економіки та територіальних громад.

Доведено, що металургійна галузь повною мірою відповідає запропонованим критеріям стратегічності, оскільки забезпечує значний внесок у формування валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу, валютних надходжень і податкових платежів, а також створює передумови для розвитку будівництва, машинобудування, транспортної інфраструктури, енергетики та оборонно-промислового комплексу. Визначено, що ефективність функціонування підприємств галузі значною мірою залежить від державної політики у сферах енергетики, транспорту, митного регулювання, екологічної модернізації, фінансового забезпечення, розвитку людського капіталу та зовнішньої торгівлі. Запропоновані положення можуть бути використані під час формування державної промислової політики, удосконалення механізмів публічного управління стратегічними галузями економіки та розроблення програм післявоєнного відновлення промислового комплексу України.

Ключові слова: державне регулювання; промислова політика; стратегічні галузі економіки; металургійна галузь; економічна безпека; публічне управління; вертикальна інтеграція; центр економічної агрегації; післявоєнне відновлення.

Iu. D. Muraviova. State regulation of strategic industries in the context of the development of the metallurgical industry of Ukraine

The article examines the theoretical foundations of state regulation of strategic industries using the metallurgical industry of Ukraine as a case study. It is substantiated that under the conditions of martial law, structural transformation of the national economy and European integration, ensuring the sustainable functioning of strategic industries becomes a decisive factor in strengthening economic security, restoring industrial potential and creating long-term competitive advantages. It is established that contemporary academic literature does not provide a unified approach to defining the criteria of industrial strategic importance, which complicates the prioritisation of state industrial policy and the justification of special regulatory mechanisms.

The author proposes an integrated system of criteria for identifying strategic industries, including economic, fiscal, social, infrastructural, export, resource, security, environmental and integration criteria. The integration criterion is introduced to characterise the capacity of an industry to form a production ecosystem around itself by combining related enterprises, transport and logistics infrastructure, energy companies, financial institutions, educational establishments, research centres and public authorities. On this basis, the metallurgical industry is considered a centre of economic aggregation that generates a significant multiplier effect for the national economy and local communities.

It is proved that the metallurgical industry of Ukraine fully meets the proposed criteria of strategic importance. Its role is determined not only by its contribution to gross domestic product, export revenues, foreign currency earnings and tax payments, but also by its impact on construction, mechanical engineering, transport infrastructure, energy, housing and utilities, and the defence-industrial complex. The study establishes that the competitiveness of metallurgical enterprises depends substantially on state policy in the fields of energy, transport, customs regulation, environmental modernisation, finance, human capital development and foreign trade.

The mechanisms of direct and indirect state regulation of the metallurgical industry are distinguished. Direct regulation includes legislative support, state supervision, standardisation, licensing procedures, export control and antimonopoly regulation. Indirect regulation is implemented through tariff, energy, transport, customs, financial, environmental, educational and foreign economic

policies. The proposed provisions may be used in the development of state industrial policy, the improvement of public administration mechanisms for strategic industries and the preparation of programmes for the post-war recovery of Ukraine's industrial complex.

Key words: *state regulation; industrial policy; strategic industries; metallurgical industry; economic security; public administration; integration criterion; economic aggregation centre; post-war recovery.*

Постановка проблеми. Металургійна промисловість традиційно належить до базових секторів економіки України, визначаючи рівень розвитку промислового виробництва, експортний потенціал держави, зайнятість населення та функціонування значної кількості суміжних видів економічної діяльності. Водночас сучасні умови воєнного стану, масштабні руйнування виробничої та транспортної інфраструктури, втрата частини промислових потужностей, порушення логістичних ланцюгів, зростання енергетичних ризиків і необхідність інтеграції України до економічного простору Європейського Союзу суттєво змінили умови функціонування промислового комплексу. За таких обставин питання державного регулювання стратегічних галузей промисловості набувають особливої актуальності, оскільки саме вони значною мірою визначають економічну стійкість держави, її конкурентоспроможність та спроможність до післявоєнного відновлення.

Особливе місце серед стратегічних галузей національної економіки займає металургійна промисловість, яка протягом тривалого часу формувала вагомий частку валового внутрішнього продукту, забезпечувала значні валютні надходження, податкові платежі та залишалася одним із найбільших роботодавців промислового сектору. Продукція металургії є основою розвитку будівництва, машинобудування, транспортної інфраструктури, енергетики, оборонно-промислового комплексу та інших видів економічної діяльності, а тому її функціонування має не лише економічне, а й соціальне, інфраструктурне та безпекове значення.

Специфіка металургійної галузі полягає у високому рівні залежності від державної політики та функціонування критичної інфраструктури. Ефективність діяльності підприємств визначається станом транспортної системи, роботою морських портів, надійністю енергозабезпечення, митним регулюванням, тарифною політикою, доступністю фінансових ресурсів і стабільністю нормативно-правового середовища. У сучасних умовах державне регулювання металургійної галузі виходить за межі традиційного адміністративного впливу та охоплює широкий спектр економічних, інституційних, інвестиційних, екологічних і зовнішньоторговельних інструментів.

Водночас розвиток металургійної промисловості дедалі більше пов'язується з процесами технологічної модернізації, декарбонізації виробництва та переходу до циркулярної економіки. Особливого значення набувають питання забезпечення підприємств стратегічною сировиною, розвитку ринку металобрухту, впровадження енергоефективних технологій, зменшення вуглецевої інтенсивності виробництва та адаптації до вимог європейського екологічного законодавства, зокрема механізму прикордонного вуглецевого коригування (СВАМ). Успішне вирішення цих завдань визначатиме конкурентоспроможність української металопродукції на світових ринках і темпи післявоєнної модернізації промисловості.

У зв'язку з цим виникає необхідність переосмислення ролі металургійної галузі у системі державного управління. Традиційний підхід, за якого металургія розглядається переважно як один із секторів промисловості, вже не повною мірою відображає її значення для розвитку національної економіки. Доцільним є формування комплексного підходу, який враховує не лише економічні результати діяльності підприємств, а й їхній вплив на розвиток суміжних виробництв, територіальних громад, критичної інфраструктури, людського капіталу, екологічної безпеки та фінансової стійкості держави.

Таким чином, актуальність дослідження зумовлена необхідністю удосконалення теоретичних засад державного регулювання стратегічних галузей промисловості та розроблення комплексного підходу до оцінювання їх стратегічного значення. Металургійна галузь у цьому контексті розглядається як один із ключових об'єктів публічного управління, ефективне функціонування якого є необхідною передумовою забезпечення економічної безпеки, структурної модернізації та повоєнного відновлення України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика державного регулювання стратегічних галузей промисловості, формування сучасної промислової політики та забезпечення економічної безпеки держави посідає важливе місце у сучасних наукових дослідженнях. Посилення глобальної конкуренції, структурні трансформації світової економіки, декарбонізація виробництва та необхідність відновлення промислового потенціалу України після масштабних руйнувань актуалізують пошук нових підходів до визначення пріоритетів державного регулювання промислового розвитку [3–5, 10].

Теоретичні засади державної промислової політики знайшли відображення у працях М. Маццукато, Ю. Кіндзерського, А. Терці, А. Сінгха та М. Шервуда. Зазначені автори обґрунтовують необхідність активної участі держави у структурній модернізації економіки, розвитку інноваційних виробництв, підтримці стратегічних секторів та формуванні довгострокових конкурентних переваг. Промислова політика розглядається ними не як інструмент адміністративного втручання, а як комплексна система стимулювання технологічного розвитку, підвищення продуктивності та зміцнення економічної стійкості держави [1–5].

Проблеми деіндустріалізації України, відновлення виробничого потенціалу та формування сучасної державної промислової політики висвітлено у працях Б. Мілаковського, В. Власюка, а також у дослідженнях Організації

Об'єднаних Націй з промислового розвитку (UNIDO). У зазначених роботах акцентується увага на необхідності переходу від сировинної моделі економіки до розвитку виробництв із високою доданою вартістю, залучення інвестицій, технологічної модернізації та інтеграції української промисловості до європейських виробничих ланцюгів [6; 7].

Значний внесок у дослідження сучасних тенденцій розвитку металургійної промисловості здійснюють OECD та World Steel Association. Їх аналітичні матеріали присвячені проблемам глобального надлишку сталеплавильних потужностей, нестабільності попиту, трансформації міжнародного ринку сталі, декарбонізації виробництва, впровадженню низьковуглецевих технологій та підвищенню вимог до екологічної ефективності підприємств. Окрему увагу приділено необхідності державної підтримки модернізації металургії в країнах, що здійснюють структурну перебудову економіки [8; 9].

В останні роки питання державної підтримки післявоєнного відновлення української металургії, її модернізації та адаптації до вимог Європейського Союзу набули нового розвитку у працях українських дослідників. У сучасних дослідженнях розглядаються питання експортної політики, «зеленої» трансформації, впровадження механізму прикордонного вуглецевого коригування (CBAM), розвитку внутрішнього ринку металопродукції та підвищення конкурентоспроможності підприємств в умовах повоєнної відбудови [8-10, 12].

Нормативно-правову основу державного регулювання господарської діяльності формують Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності», а також сучасні стратегічні документи Європейського Союзу у сфері розвитку промисловості та критичної сировини, які визначають пріоритети структурної модернізації економіки, підвищення технологічної незалежності та розвитку стратегічних виробництв [10; 11].

Водночас аналіз наукової літератури свідчить, що більшість досліджень присвячена окремим аспектам промислової політики, розвитку металургійної галузі або забезпеченню економічної безпеки. Значно менше уваги приділено теоретичному обґрунтуванню критеріїв віднесення галузей до стратегічних, визначенню їх комплексного впливу на функціонування національної економіки та розробленню цілісного механізму державного регулювання, який би поєднував економічні, соціальні, інфраструктурні, безпекові, екологічні та інституційні аспекти розвитку. Саме ця наукова прогалина зумовила необхідність проведення даного дослідження та стала підґрунтям для формування авторського підходу до визначення критеріїв стратегічності галузей економіки.

Метою статті є теоретичне обґрунтування засад державного регулювання стратегічних галузей промисловості та визначення особливостей металургійної галузі як комплексного об'єкта публічного управління. Для досягнення поставленої мети сформульовано авторський підхід до визначення критеріїв стратегічності галузей економіки, обґрунтовано місце металургійної промисловості в системі національної економіки та визначено ключові напрями державного регулювання її розвитку в умовах післявоєнного відновлення України.

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання. Системний підхід застосовано для розгляду металургійної галузі як складного соціально-економічного об'єкта, функціонування якого визначається взаємодією виробничих, інфраструктурних, інституційних та управлінських чинників. Інституційний підхід використано для дослідження ролі органів державної влади, суб'єктів господарювання та інших учасників публічного управління у формуванні умов функціонування стратегічних галузей економіки.

Структурно-функціональний підхід дав змогу визначити місце металургійної галузі у структурі національної економіки та систематизувати її основні функції, зокрема економічну, фінансову, соціальну, інфраструктурну, ресурсну, експортну, безпекову та екологічну. За допомогою методів аналізу й синтезу узагальнено сучасні наукові підходи до державної промислової політики та особливостей розвитку металургійного комплексу України. Метод логічного моделювання використано під час розроблення авторської системи критеріїв стратегічності галузей економіки та концептуальної моделі взаємозв'язків металургійної галузі з основними напрямками державної політики.

Інформаційну основу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених з питань державного регулювання економіки та промислової політики, аналітичні матеріали міжнародних організацій, нормативно-правові акти України, а також статистичні й аналітичні матеріали, що характеризують сучасний стан розвитку металургійної галузі.

Виклад основного матеріалу. У сучасній економічній науці та теорії публічного управління поняття «стратегічна галузь економіки» не має єдиного загальновизнаного визначення. У більшості наукових досліджень стратегічність галузей пов'язується з їх значенням для забезпечення економічної безпеки, національної стійкості, обороноздатності держави, розвитку критичної інфраструктури та підтримання довгострокового економічного зростання [1–5]. Водночас існуючі підходи переважно акцентують увагу на окремих економічних або безпекових характеристиках, залишаючи поза увагою комплексний вплив галузей на функціонування національної економіки та систему публічного управління.

Аналіз сучасних наукових підходів свідчить, що стратегічність галузі не може визначатися виключно обсягами виробництва, експортним потенціалом чи рівнем прибутковості підприємств. В умовах структурної трансформації економіки, глобальної конкуренції та воєнних викликів значення набуває здатність галузі забезпечувати стійкість функціонування інших секторів економіки, формувати критично важливі виробничі ланцюги, підтримувати розвиток територій, забезпечувати зайнятість населення та створювати передумови для технологічної модернізації держави [3–5].

Стратегічною доцільно вважати галузь економіки, функціонування якої має визначальний вплив на економічну безпеку держави, забезпечує розвиток суміжних секторів економіки, формує значний соціально-економічний ефект і потребує застосування спеціальних механізмів державного регулювання. На відміну від традиційних підходів, запропоноване визначення враховує не лише економічні результати діяльності підприємств, а й характер їх взаємодії з інституційним середовищем, критичною інфраструктурою та системою публічного управління.

Такий підхід дозволяє розглядати стратегічну галузь як складний соціально-економічний комплекс, ефективність функціонування якого визначається не тільки внутрішньою результативністю підприємств, а й узгодженістю державної політики у сферах енергетики, транспорту, фінансів, освіти, науки, екології, зовнішньої торгівлі та регіонального розвитку. Відповідно, державне регулювання стратегічних галузей повинно мати комплексний характер і поєднувати нормативно-правові, економічні, організаційні та інституційні механізми впливу.

З метою формування єдиного підходу до оцінювання стратегічного значення галузей економіки автором запропоновано систему критеріїв, яка дає можливість комплексно оцінювати їх роль у розвитку держави та визначати доцільність застосування спеціальних механізмів державної підтримки. На відміну від існуючих підходів, запропонована система охоплює не лише традиційні економічні показники, а й інфраструктурні, соціальні, ресурсні, екологічні, безпекові та інтеграційні характеристики функціонування галузей.

Особливістю запропонованого підходу є введення інтеграційного критерію, який характеризує здатність галузі формувати навколо себе стійку систему взаємопов'язаних підприємств, інституцій та організацій. Оскільки, з точки зору корпоративного управління великими компаніями інтеграція виробництва та збуту надає можливість управляти довшим ланцюгом утворення доданої вартості, одночасно знижуючи непродуктивні витрати, то саме інтеграційний критерій дозволяє розглядати стратегічну галузь як центр економічної агрегації, навколо якого концентруються виробничі, логістичні, енергетичні, фінансові, наукові та освітні зв'язки, що забезпечують мультиплікативний ефект для розвитку територій і національної економіки загалом.

Запропонована система критеріїв ґрунтується на положенні, що стратегічне значення галузі визначається не окремими економічними показниками, а сукупністю її функцій у забезпеченні сталого розвитку держави. Саме комплексний характер взаємодії економічних, соціальних, інфраструктурних, безпекових та екологічних чинників дозволяє об'єктивно оцінити місце окремої галузі у структурі національної економіки та обґрунтувати необхідність застосування спеціальних механізмів державного регулювання.

На відміну від існуючих підходів, авторська система критеріїв доповнена інтеграційним критерієм, який характеризує здатність галузі виступати центром економічної агрегації та формувати навколо себе виробничу екосистему, включно із соціально-економічними елементами, які стосуються в тому числі сфери управління у місцевому самоврядуванні, а також екстерналії, які стосуються життєдіяльності домогосподарств, але, в цілому впливають на економічну ситуацію. Такий підхід враховує не лише безпосередні результати функціонування підприємств, а й їхній вплив на розвиток суміжних виробництв, транспортної та енергетичної інфраструктури, фінансового сектору, науково-освітнього середовища та територіальних громад. Тому оцінювання стратегічного значення галузі має здійснюватися на основі взаємодії всіх критеріїв, а не окремих показників.

Більш детальну характеристику запропонованих критеріїв наведено у таблиці 1.

На відміну від існуючих підходів, запропонована автором система критеріїв, наведена в таблиці 1, свідчить про необхідність комплексного оцінювання стратегічного значення галузей соціальні, інституційні та безпекові аспекти їх функціонування. Застосування окремих критеріїв без урахування їх взаємозв'язку не дає змоги повною мірою оцінити роль галузі у забезпеченні стійкого розвитку держави та визначити доцільність використання спеціальних механізмів державної підтримки.

Запропонована система критеріїв має універсальний характер і може застосовуватися під час формування державної промислової політики, визначення пріоритетів структурної модернізації економіки, оцінювання ефективності державних програм підтримки окремих секторів, а також при розробленні стратегій післявоєнного відновлення. Її використання сприятиме підвищенню обґрунтованості управлінських рішень, забезпеченню узгодженості дій органів державної влади та місцевого самоврядування, а також розвитку партнерства між державою, територіальними громадами, науковими установами та суб'єктами господарювання.

Рис. 1. Авторський підхід до визначення критеріїв стратегічності галузей економіки

Критерії визначення стратегічного значення галузей економіки

Критерій	Характеристика критерію	Прояв у металургійній галузі
Економічний	Внесок галузі у формування ВВП, створення доданої вартості та економічне зростання	Один із найбільших секторів промисловості, що забезпечує значний внесок у ВВП та розвиток суміжних галузей
Фіскальний	Формування податкових надходжень до державного та місцевих бюджетів	Великі платники податку на прибуток, ПДВ, ПДФО, рентних платежів та інших податків і зборів
Соціальний	Забезпечення зайнятості населення та соціальної стабільності територій	Один із найбільших роботодавців; формує економічну основу промислових громад
Інфраструктурний	Використання та розвиток транспортної, енергетичної й логістичної інфраструктури	Найбільший користувач залізниці, портів, енергосистем; виробляє метал для їх будівництва та відновлення
Експортний	Формування валютної виручки та забезпечення зовнішньоекономічної діяльності	Один із ключових експортерів України, забезпечує значні валютні надходження
Ресурсний	Споживання або виробництво стратегічних ресурсів і сировини	Значне споживання руди, коксу, металобрухту, електроенергії, природного газу та води
Інтеграційний (авторський)	Здатність формувати навколо себе мережу взаємопов'язаних підприємств та створювати мультиплікативний ефект	Центр економічної агрегації, що об'єднує гірничодобувні підприємства, транспорт, енергетику, машинобудування, будівництво, фінансові установи, освіту та науку
Безпековий	Значення для функціонування критичної інфраструктури, обороноздатності та економічної безпеки	Забезпечує металопродукцією оборонно-промисловий комплекс, енергетику, транспортну та критичну інфраструктуру
Екологічний	Вплив на довкілля та необхідність державного екологічного регулювання	Один із найбільших споживачів природних ресурсів і джерел промислових викидів; потребує модернізації та декарбонізації

Особливе місце у запропонованій системі критеріїв займає інтеграційний критерій, який дозволяє оцінити здатність галузі формувати навколо себе виробничі, логістичні, фінансові, наукові та соціальні зв'язки. Саме цей критерій, на думку автора, найбільш повно відображає сучасну роль стратегічних галузей у розвитку національної економіки, оскільки враховує їх мультиплікативний вплив на суміжні види економічної діяльності та розвиток територій.

Запропонований підхід дозволяє перейти від теоретичного визначення стратегічних галузей до практичної оцінки їх місця в економіці України. З огляду на це доцільно проаналізувати відповідність металургійної галузі сформульованим критеріям стратегічності та визначити особливості її державного регулювання.

Запропонована система критеріїв дозволяє комплексно оцінити місце металургійної галузі у структурі національної економіки та обґрунтувати необхідність застосування спеціальних механізмів державного регулювання її розвитку. Проведений аналіз свідчить, що металургійна промисловість повною мірою відповідає сукупності визначених критеріїв стратегічності, оскільки її функціонування безпосередньо впливає на економічну безпеку держави, стійкість промислового виробництва, розвиток критичної інфраструктури та конкурентоспроможність української економіки.

Перед початком повномасштабної військової агресії Російської Федерації гірничо-металургійний комплекс забезпечував близько 10,3 % валового внутрішнього продукту України, формував майже третину товарного експорту держави, генерував понад 22 млрд дол. США валютної виручки та залишався одним із найбільших платників податків і роботодавців промислового сектору [6; 9]. Навіть в умовах воєнного стану металургія продовжує виконувати системоутворюючі функції, забезпечуючи внутрішній ринок металопродукцією та зберігаючи значний експортний потенціал.

Економічне значення галузі не обмежується безпосередніми результатами виробничої діяльності. Металургійна продукція є базовим ресурсом для будівництва, машинобудування, транспортного комплексу, енергетики, оборонно-промислового виробництва та інших стратегічних секторів економіки. Саме тому зміни у функціонуванні металургійної галузі мають мультиплікативний вплив на розвиток суміжних видів економічної діяльності, визначаючи темпи реалізації інвестиційних проєктів, модернізації інфраструктури та післявоєнного відновлення країни.

Важливою особливістю металургійної промисловості є її визначальний вплив на соціально-економічний розвиток промислових регіонів. Діяльність великих металургійних підприємств забезпечує зайнятість населення,

формує дохідну частину місцевих бюджетів, стимулює розвиток малого й середнього бізнесу та створює попит на продукцію і послуги суміжних галузей. Для багатьох територіальних громад саме металургійне підприємство виступає системоутворюючим елементом місцевої економіки, від стабільності роботи якого залежить соціальна стійкість регіону.

На відміну від більшості галузей економіки, металургія характеризується надзвичайно високим рівнем взаємозалежності з іншими секторами господарського комплексу. Навколо великих металургійних підприємств формується складна мережа виробничих, транспортних, енергетичних, фінансових, наукових та сервісних зв'язків. До неї входять підприємства гірничодобувної промисловості, коксохімічного виробництва, машинобудування, транспортні оператори, логістичні компанії, енергетичні підприємства, ремонтні організації, фінансові установи, заклади вищої освіти та науково-дослідні організації.

Саме ця особливість стала підставою для введення автором інтеграційного критерію, відповідно до якого металургійна галузь розглядається як центр економічної агрегації. На відміну від традиційних критеріїв оцінювання, інтеграційний критерій враховує здатність галузі формувати навколо себе виробничу екосистему, що забезпечує концентрацію економічної активності, поширення інновацій, розвиток людського капіталу та виникнення стійких коопераційних зв'язків між підприємствами різних видів економічної діяльності. У такому розумінні металургійна галузь виступає не лише виробником металопродукції, а й одним із ключових драйверів розвитку промислового комплексу держави.

Комплексний характер функціонування металургії обумовлює необхідність застосування відповідних механізмів державного регулювання, оскільки ефективність діяльності підприємств визначається не лише якістю корпоративного управління, а й узгодженістю державної політики у сферах транспорту, енергетики, митного регулювання, фінансового забезпечення, екологічної модернізації, розвитку людського капіталу та міжнародної економічної співпраці. Саме тому металургійну галузь доцільно розглядати як один із найбільш комплексних об'єктів публічного управління, у якому результати діяльності окремих підприємств значною мірою залежать від ефективності функціонування державних інституцій.

Металургійна галузь України характеризується переважанням приватної форми власності, однак специфіка її функціонування зумовлює високий рівень залежності від державної політики та діяльності органів публічної влади. На відміну від більшості видів економічної діяльності, конкурентоспроможність металургійних підприємств визначається не лише ефективністю виробничого менеджменту чи інвестиційною активністю власників, а й якістю державного управління транспортною, енергетичною, митною, фінансовою та екологічною сферами. За таких умов металургійну галузь доцільно розглядати як комплексний об'єкт державного регулювання, розвиток якого залежить від узгодженості рішень у різних напрямках публічної політики.

Державне регулювання розвитку металургійної галузі здійснюється шляхом поєднання прямих і непрямих механізмів впливу. Пряме регулювання охоплює нормативно-правове забезпечення діяльності підприємств, державний контроль, технічне регулювання, стандартизацію, ліцензування окремих видів діяльності, антимонопольну політику, експортний контроль продукції подвійного призначення, а також регулювання ринку металобрухту. Використання цих інструментів спрямоване на забезпечення належного функціонування ринку, дотримання вимог законодавства, захист економічної конкуренції та реалізацію стратегічних інтересів держави.

Водночас визначальний вплив на розвиток галузі здійснюють непрямі механізми державного регулювання, які формують загальні умови господарської діяльності та безпосередньо впливають на рівень виробничих витрат, інвестиційну привабливість підприємств і можливості виходу продукції на зовнішні ринки. Особливого значення набуває державна політика у сфері енергетики, оскільки металургійне виробництво належить до найбільш енергоємних видів промислової діяльності. Рівень тарифів на електричну енергію, природний газ, послуги з передачі електроенергії та стабільність функціонування енергетичної системи безпосередньо визначають собівартість металопродукції та її конкурентоспроможність.

Не менш важливим елементом державного регулювання є транспортна та логістична політика. Металургійні підприємства значною мірою залежать від ефективності роботи залізничного транспорту, морських портів, міжнародних транспортних коридорів і прикордонної інфраструктури. Будь-які зміни тарифів на вантажні перевезення, обмеження пропускної спроможності транспортної мережі або порушення логістичних маршрутів безпосередньо впливають на рентабельність виробництва та експортні можливості підприємств. У сучасних умовах розвиток транспортної інфраструктури є одним із ключових чинників відновлення конкурентних позицій української металургії на світових ринках.

Суттєвий вплив на функціонування галузі здійснює також митна та зовнішньоторговельна політика держави. Цифровізація митних процедур, скорочення часу проходження митного контролю, участь України у міжнародних торговельних угодах, застосування антидемпінгових механізмів, захист національних виробників та дипломатичний супровід експорту створюють передумови для розширення присутності української металопродукції на зовнішніх ринках. Одночасно важливого значення набуває адаптація державної політики до нових вимог міжнародної торгівлі, пов'язаних із посиленням екологічних стандартів та запровадженням механізму прикордонного вуглецевого коригування Європейського Союзу.

Окремим напрямом державного регулювання є формування сприятливого фінансово-інвестиційного середовища. Доступність кредитних ресурсів, державні гарантії, механізми страхування інвестиційних ризиків, податкові стимули для модернізації виробництва та реалізації інноваційних проєктів визначають можливості технологічного оновлення підприємств і переходу до виробництва продукції з високою доданою вартістю. Особливо актуальним це питання є в умовах післявоєнного відновлення, коли масштаб необхідних інвестицій значно перевищує власні фінансові можливості більшості підприємств.

Сучасна модель державного регулювання металургійної галузі не може бути ефективною без урахування екологічної складової. Посилення кліматичної політики Європейського Союзу, реалізація курсу на декарбонізацію промисловості, впровадження найкращих доступних технологій і виконання міжнародних екологічних зобов'язань потребують формування довгострокових механізмів державної підтримки екологічної модернізації виробництва. Йдеться не лише про зменшення негативного впливу на довкілля, а й про забезпечення конкурентоспроможності української металопродукції на європейському ринку.

Підготовка висококваліфікованих інженерних кадрів, модернізація професійної освіти, підтримка наукових досліджень і стимулювання співпраці між університетами та промисловими підприємствами формують кадровий потенціал галузі та забезпечують її технологічний розвиток у довгостроковій перспективі.

Державне регулювання металургійної галузі являє собою багаторівневу систему взаємопов'язаних економічних, правових, організаційних та інституційних механізмів, ефективність яких визначається узгодженістю державної політики у різних сферах публічного управління (рис. 2).

Узагальнення взаємозв'язків, наведених на рисунку 2, свідчить, що ефективність державного регулювання металургійної галузі визначається не окремими інструментами впливу, а їх узгодженим застосуванням у межах єдиної державної промислової політики. Досягнення довгострокової конкурентоспроможності галузі можливе лише за умови комплексного поєднання нормативно-правових, економічних, інституційних та інвестиційних механізмів державного регулювання, спрямованих на забезпечення технологічної модернізації, розвитку людського капіталу, інтеграції до європейського економічного простору та підвищення економічної безпеки держави.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дозволило поглибити теоретичні засади державного регулювання стратегічних галузей промисловості та обґрунтувати особливості металургійної галузі як комплексного об'єкта публічного управління. Встановлено, що сучасні наукові підходи не містять

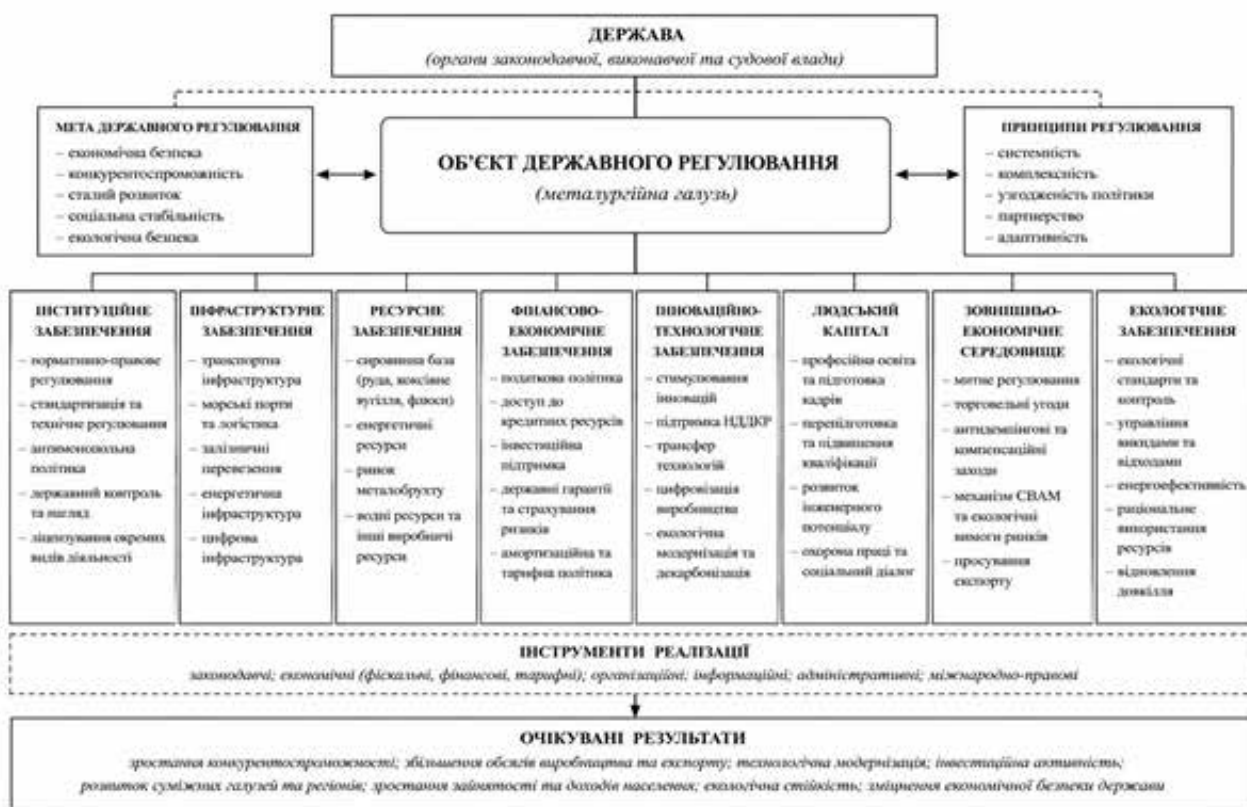

Рис. 2. Модель побудови галузевих важелів у державному управлінні

єдиної системи критеріїв, яка б дозволяла комплексно оцінювати стратегічне значення окремих галузей економіки та визначати доцільність застосування спеціальних механізмів державного регулювання.

У статті запропоновано авторський підхід до визначення стратегічних галузей економіки, який ґрунтується на комплексному врахуванні економічного, фінансового, соціального, інфраструктурного, експортного, ресурсного, безпекового, екологічного та інтеграційного критеріїв. Наукова новизна дослідження полягає у введенні інтеграційного критерію, що характеризує здатність галузі формувати навколо себе стійку систему виробничих, логістичних, фінансових, наукових та соціально-економічних взаємозв'язків. На відміну від традиційних підходів, запропонована система критеріїв дозволяє оцінювати стратегічне значення галузей не лише за економічними показниками, а й з урахуванням їх комплексного впливу на розвиток держави та ефективність функціонування системи публічного управління.

Обґрунтовано, що металургійна галузь України повною мірою відповідає запропонованим критеріям стратегічності. Її значення визначається не лише внеском у формування валового внутрішнього продукту, експортного потенціалу, валютних надходжень і податкових платежів, а й визначальним впливом на функціонування суміжних галузей, розвиток територіальних громад, забезпечення критичної інфраструктури та оборонно-промислового комплексу. Запропоновано розглядати металургійну галузь як центр економічної агрегації, навколо якого формується виробнича екосистема, що забезпечує мультиплікативний ефект для розвитку національної економіки та створює передумови для структурної модернізації промислового комплексу України.

Доведено, що ефективність державного регулювання металургійної галузі визначається комплексною взаємодією прямих і непрямих механізмів впливу. Пряме державне регулювання забезпечує формування нормативно-правових засад функціонування галузі, здійснення державного контролю, стандартизації, технічного регулювання та реалізацію конкурентної політики. Водночас визначальний вплив на довгострокову конкурентоспроможність підприємств здійснюють непрямі механізми, пов'язані з реалізацією транспортної, енергетичної, фінансової, митної, екологічної, інноваційної, освітньої та зовнішньоекономічної політики держави.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості використання запропонованої системи критеріїв під час формування державної промислової політики, визначення пріоритетів підтримки стратегічних галузей економіки, розроблення програм структурної модернізації промисловості та удосконалення механізмів публічного управління в умовах післявоєнного відновлення України.

Список використаних джерел:

1. Mazzucato M. The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths. London : Penguin Books, 2018. 288 p.
2. Кіндзерський Ю. В. Industrial policy for economic development: to the problem of justification of its necessity. Економічний аналіз. 2023. Т. 33, № 3. С. 261–278. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.261>.
3. Terzi A., Singh A., Sherwood M. Industrial Policy for the 21st Century: Lessons from the Past. European Economy Discussion Paper. No. 157. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2022. DOI: <https://doi.org/10.2765/538421>.
4. Porter M. E. The Competitive Advantage of Nations. New York : Free Press, 1990. 896 p.
5. Rodrik D. One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth. Princeton : Princeton University Press, 2007. 280 p.
6. Milakovsky B., Vlasniuk V. Industrial Policy for Ukraine's Survival: Reversing 30 Years of Deindustrialization. Kyiv : Friedrich-Ebert-Stiftung, 2024. 19 p. URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21226-20240605.pdf> (дата звернення: 06.07.2026).
7. United Nations Industrial Development Organization. Industrial Diagnostic Study: Ukraine. Vienna : UNIDO, 2024. URL: https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-08/UNIDO%20Industrial%20Diagnostic%20Study_Ukraine_2024.pdf (дата звернення: 06.07.2026).
8. OECD. OECD Steel Outlook 2026. Paris : OECD Publishing, 2026. DOI: <https://doi.org/10.1787/99ab9b0c-en>.
9. World Steel Association. World Steel in Figures 2026. Brussels : World Steel Association, 2026. URL: <https://worldsteel.org/wp-content/uploads/World-Steel-in-Figures-2026.pdf> (дата звернення: 06.07.2026).
10. European Commission. A Competitiveness Compass for the EU. Brussels : European Commission, 2025. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2024-2029/competitiveness/competitiveness-compass_en (дата звернення: 06.07.2026).
11. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності : Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15> (дата звернення: 06.07.2026).
12. World Bank. Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington, DC : World Bank, 2025.

References:

1. Mazzucato, M. (2018). The Entrepreneurial State: Debunking Public vs. Private Sector Myths. London : Penguin Books.
2. Kindzerskyi, Yu. V. (2023). Industrial policy for economic development: To the problem of justification of its necessity. *Ekonomichnyi Analiz*, 33(3), 261–278. <https://doi.org/10.35774/econa2023.03.261>

3. Terzi, A., Singh, A., & Sherwood, M. (2022). Industrial Policy for the 21st Century: Lessons from the Past. European Economy Discussion Paper, No. 157. Luxembourg : Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2765/538421>
4. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York : Free Press.
5. Rodrik, D. (2007). One Economics, Many Recipes: Globalization, Institutions and Economic Growth. Princeton : Princeton University Press.
6. Milakovsky, B., & Vlasiuk, V. (2024). Industrial Policy for Ukraine's Survival: Reversing 30 Years of Deindustrialization. Kyiv: Friedrich-Ebert-Stiftung. Retrieved July 6, 2026, from <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/21226-20240605.pdf>
7. United Nations Industrial Development Organization. (2024). Industrial Diagnostic Study: Ukraine. Vienna: UNIDO. Retrieved July 6, 2026, from https://www.unido.org/sites/default/files/unido-publications/2024-08/UNIDO%20Industrial%20Diagnostic%20Study_Ukraine_2024.pdf
8. OECD. (2026). OECD Steel Outlook 2026. Paris: OECD Publishing. <https://doi.org/10.1787/99ab9b0c-en>
9. World Steel Association. (2026). World Steel in Figures 2026. Brussels: World Steel Association. Retrieved July 6, 2026, from <https://worldsteel.org/wp-content/uploads/World-Steel-in-Figures-2026.pdf>
10. European Commission. (2025). A Competitiveness Compass for the EU. Brussels: European Commission. Retrieved July 6, 2026, from https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2024-2029/competitiveness/competitiveness-compass_en
11. Law of Ukraine On the Principles of State Regulatory Policy in the Sphere of Economic Activity No. 1160-IV (September 11, 2003). Retrieved July 6, 2026, from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1160-15>
12. World Bank. (2025). Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA4): February 2022 – December 2024. Washington, DC : World Bank.

Дата першого надходження статті до видання: 20.07.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.08.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті 12.10.2026